

KS. GRZEGORZ WEJMAN – SZCZECIN

SPRAWOZDANIE Z POSZUKIWAŃ AKT W ARCHIWUM PAŃSTWOWYM W SZCZECINIE DOTYCZĄCYCH KOŚCIOŁA NA POMORZU ZACHODNIM W LATACH 1140-1545

I. Historia

Biskupstwo kamieńskie, wcześniej pomorskie, zostało erygowane bullą papieża Innocentego II *Ex comissa nobis* 14 X 1140 roku¹. Papież powołując nową diecezję pomorską z siedzibą w Wolinie na katedrę wyznaczył kościół św. Wojciecha, zatwierdził wszystkie dobra obecne i przyszłe biskupstwa oraz określił wschodnią granicę diecezji *usque ad Lebam fluvium* (aż do rzeki Łeby). Niestety nie uczynił wzmianki o przynależności metropolitalnej nowego biskupstwa. Stąd też, zgodnie ze zwyczajem prawnym, diecezja przechodziła pod bezpośrednią zależność Stolicy Apostolskiej, ale taki stan zrodził trwającą prawie dwa i pół wieku rywalizację między Gnieznem i Magdeburgiem o zwierzchność nad diecezją kamieńską.

Granice nowo powstałej diecezji były identyczne z terytorium ówczesnego państwa zachodniopomorskiego. Tak więc biskupstwo pomorskie od zachodu sąsiadowało z diecezją w Swarzyniu (Schwerin), od południowego zachodu z biskupstwami w Hobolinie (Havelbergu) i Brennie (Brandenburgu), a od południa granicę stanowiła rzeka Warta; ona to oddzielała biskupstwo w Wolinie od diecezji w Lubuszu. Dalszymi sąsiadami Wolina byli: od południa wzdłuż Noteci biskupstwo poznańskie, od południowego wschodu arcybiskupstwo gnieźnieńskie i od wschodu diecezja włocławska z granicą na Łebie. Granice te ulegały jeszcze przesunięciom, by ostatecznie w połowie XIV wieku za pewnymi tylko zmianami ukształtować się już ostatecznie.

Wraz ze wzrostem aktywności wojennej Danii, zarówno księstwo zachodniopomorskie, jak i nowopowstałe biskupstwo pomorskie, znalazły się w trud-

¹ *Codex Pomeraniae Diplomaticus* (dalej: CPD), wydany przez K. F. W. Hasselbacha i J. G. L. Kosegartena, t. 1, Greifswald 1843-1862, 16; *Bullarium Poloniae*, t. 1, nr 11. Chrystianizacji ludności zamieszkującej te ziemie dokonał biskup Otton z Bambergu podczas dwóch misji pomorskich w latach 1124/25 i 1128.

nej sytuacji. Gdy po niszczących atakach Duńczyków w 1170 i 1173 roku został zniszczony Wolin, biskup Konrad opuścił to miasto i zamieszkał w Uznamiu, a w 1177 roku przeniósł się do bardziej ludnego i bezpiecznego Kamienia. Formalne potwierdzenie dla Kamienia jako stolicy biskupstwa wydał papież Klemens III 25 lutego 1188 roku bullą *Ex iniuncta nobis a Deo*². W której również uwzględnił zmianę nazwy biskupstwa z pomorskiego na kamieńskie i na prośbę biskupa Zygryda, oddał je wprost biskupowi rzymskiemu.

Wyrazem stabilizacji chrześcijaństwa na Pomorzu było ukształtowanie się terytorium diecezji i krzepnięcie instytucji kościelnych: kapituł, zakonów, sieci parafialnej, archidiaconatów i uniwersytetu. Ewolucji uległa też pozycja biskupów wobec wspomnianych struktur kościelnych oraz dynastii książęcej. Z końcem średniowiecza w diecezji było: 7 kapituł, 1 uniwersytet, 8 archidiaconatów i 5 archiprezbiteratów, około 50 różnych domów zakonnych w których mieszkało około 700-800 zakonników i zakonnic, 1100 kościołów i samodzielnych kaplic, w tym około 700 kościołów parafialnych, oraz od 2500 do 3000 pracujących w niej kapłanów. Biskupi posiadali kasztelanę kołobrzeską, a w latach 1321-1372 także ziemię kamieńską wraz z Kamieniem.

W roku 1544 zmarł ostatni biskup katolicki Erazm von Manteuffel, a rok jego śmierci ustanowił ważną cenzurę chronologiczną w dziejach Kościoła zachodniopomorskiego³. Wraz z odejściem konsekwentnego przeciwnika nowego wyznania książęta poczęli obsadzać diecezję protestanckimi biskupami. Po krótkich rządach Bartłomieja Suave i Marcina Weihera w 1556 roku na stolicę biskupią został powołany książę Jan Fryderyk, co zapoczątkowało praktykę obsadzania na tym stanowisku synów książąt pomorskich⁴.

² CPD, t. 1, 63; *Bullarium Poloniae*, t. 1, nr 29.

³ Po reformacji teren dawnej diecezji kamieńskiej pod względem zależności jurysdykcyjnej został przydzielony do Apostolskiego Wikariatu Północy, zależnego w XVI w. od nuncjusza apostolskiego w Kolonii. 6 I 1622 roku Kongregacja Rozkrzewiania Wiary przydzieliła go nuncjaturze warszawskiej. W roku 1789 jurysdykcję nad Pomorzem przejął biskup Franciszek Egon von Fürstenberg z Paderborn, który następnie w latach 1811 i 1812 subdelegował ją ordynariuszowi wrocławskiemu. Kongregacja Rozkrzewiania Wiary poddała w 1821 roku Pomorze jurysdykcji biskupa wrocławskiego. W 1829 roku wydzielono z biskupstwa wrocławskiego Delegaturę dla Brandenburgii i Pomorza z siedzibą w Berlinie; taki stan przetrwał aż do utworzenia diecezji berlińskiej w 1930 roku. Do końca II wojny światowej tereny te należały do tej diecezji, a 15 VIII 1945 roku Prymas Polski August Hlond w oparciu o pełnomocnictwa Stolicy Apostolskiej, ustanawiając polskich administratorów apostolskich dla nowoutworzonych kościelnych jednostek administracyjnych na Ziemiach Odzyskanych, powołał ks. Edmunda Nowickiego na Administratora Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej z siedzibą w Gorzowie Wielkopolskim.

⁴ Książęta pomorscy, spośród których wyłaniano od połowy XVI wieku protestanckich biskupów kamieńskich, nie sprawowali zarządu kościelnego kraju. Cały zarząd przekazali w ręce podległych im superintendentom w Wołogoszczy, Szczecinie, Słupsku i na Rugii. W 1558 roku powołany został osobny superintendent dla dominium kamieńskiego. Ponadto istnieli superintendenci miejscy w Stargardzie, Strzałowie i Gryfii. W organizacji kościoła protestanckiego ważną rolę

Z rozległych posiadłości kościelnych reformację luterzańską przetrwały dobra stołowe biskupów kamieńskich z siedzibą w Golczewie, posiadłości kapituł – katedralnej w Kamieniu i kolegiackiej w Kołobrzegu, dobra probostwa w Kukulowie, posiadłości joannitów w Kolinie i Swobnicy oraz leżące w granicach księstwa zachodniopomorskiego dobra benedyktynek w Żarnowcu. Reformacja oszczędziła dobra Fundacji Mariackiej, stanowiące przedtem uposażenia kolegiat: Maryi Panny i św. Ottona w Szczecinie. Z kościołów parafialnych większą własność ziemską posiadały tylko kościoły w Choćkowie, Łabuniu Wielkim, Lassan, Przecławiu i Wołogoszczy.

W średniowieczu wykształciły się i funkcjonowały kancelarie kościelne: biskupia, oficjałów generalnych⁵, wikariusza generalnego, kapituł: katedralnej i kolegiackich, parafialne i zakonne. Zarówno biskupi pomocniczy, jak i archidiaconi nie posiadali swoich kancelarii. Wszystko co wytworzyli było ich prywatną własnością. Stąd też rzadko trafiały zarówno księgi czynności pontyfikalnych, jak i wykazy egzaminowanych kleryków do archiwów kapitułnych, czy archiwum konsystorza. Akta niższego duchowieństwa katedralnego i kolegiackiego, szpitali, bractw kościelnych czy szkół katolickich przechowywane były

odgrywały synody. Organem administracyjno-sądowym w kościele protestanckim na Pomorzu Zachodnim były konsystorze, datujące się od 1545 roku. Powstały one w Gryfii, Szczecinie i Kołobrzegu.

Po wymarcu rodziny książęcej Gryfitów (1637 r.), Pomorze Zachodnie, najpierw przedodrzańskie (1648-1653), wyspy Wolin i Uznam, miasto Szczecin (1720 r.), a potem też zaodrzańskie (1815 r.), dostało się w ręce elektorów brandenburskich z domu Hohenzollernów, zarazem książąt, a od 1701 roku królów pruskich. Przy istniejącej nietolerancji religijnej, tłący się tu i ówdzie katolicyzm nie posiadał ani świątyń, ani kapłanów. Doszło do tego, iż w 1685 roku według oficjalnych tendencyjnych statystyk, na terenie Pomorza obecnie w granicach państwa polskiego, miało żyć zaledwie czterech katolików, a wraz z Brandenburgią liczba ich nie przekraczała dziesięciu.

⁵ W diecezjach polskich istniejące od XIII w. urzędy wikariusza i oficjała generalnego, łączono przeważnie w jednej osobie. W niektórych diecezjach istniały nawet 2 oficjałaty generalne, jak we wrocławskiej jeden dla części kujawskiej, drugi w Gdańsku dla części pomorskiej, lub w diecezji poznańskiej jeden w Poznaniu, drugi w Warszawie dla mazowieckiej części diecezji. Tam, gdzie były 2 oficjałaty generalne, oficjałat w stolicy diecezji nazywany był oficjałatem stołecznym. Oprócz oficjałów generalnych byli też oficjałowie okręgowi. Stali się oni spadkobiercami utraconych w głębszym średniowieczu przez archidiaconów okręgowych uprawnień jurysdykcyjnych. W zasadzie byli urzędnikami sądowymi, ale mieli przy tym także pewne uprawnienia administracyjne.

Nieco inaczej było w diecezji kamieńskiej. W statutach kapituły kamieńskiej z 1375 roku ustalono, że biskup może mianować tylko 5 oficjałów, a mianowicie w Karlinie (Körlin), w Kamieniu Pomorskim (Cammin) na miejscu kościoła katedralnego, w Choszczynie (Arnswalde) dla Nowej Marchii, w Gryfii (Greifswald) dla Przedpomorza i w Szczecinie (Stettin) dla reszty diecezji. Por. *Statuta capituli et episcopatus Caminensis* w: R. Klempin, *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns zur Zeit des Bogisłafs X*, Berlin 1859, nr 104, s. 363-364. Oficjałowie powoływani przez biskupa nazywani byli pryncypałami albo oficjałami generalnymi. Z końcem XV wieku liczba biskupich oficjałów kształtowała się według liczby archidiaconów i liczby proboszczów wyposażonych w prawa archidiakańskie.

Również archidiaconi nie wykonywali samodzielnie władzy sądowniczej, mieli zastępców zwanych także oficjałami.

w archiwach swych instytucji nadrzędnych, a więc w archiwach kapituł, parafii, bądź klasztorów. W diecezji kamieńskiej nie było dekanatów.

II. Akta kościelne w Archiwum Państwowym w Szczecinie

Pruskie Archiwum Państwowe w Szczecinie (Staatsarchiv Stettin) do wybuchu II wojny światowej zgromadziło w swoich magazynach około 10 000 mb akt, ponad 10 tys. dokumentów książęcych, kościelnych i miejskich, kilkanaście tysięcy map i atlasów, pokaźne zbiory pieczęci i tłoków pieczętnych, zbiory fotograficzne i druków ulotnych oraz źródła ikonograficzne. Archiwum szczecińskie także, jako jedno z pierwszych w państwie pruskim, objęło opieką różne archiwa niepaństwowe, takie jak: archiwa miejskie, korporacji i stowarzyszeń, cechowe, rodowe i kościelne. W ten sposób pokaźna część archiwalnego zasobu kościelnego trafiła do tegoż archiwum. Po sekularyzacji majątku kapituły kamieńskiej w 1810 roku państwo przejęło również i archiwalia tu zgromadzone. Po zabezpieczeniu ich przez Intendenturę w Kamieniu w 1817 roku przetransportowano je do Szczecina. Nie były to jednak wszystkie akta, gdyż wiele jeszcze pozostało w Kamieniu. Akta administracji ogólnej włączono do Archiwum Książąt Szczecińskich jako część trzecią, a z pozostałych akt, które przez szereg lat zwożono jeszcze z Kamienia, utworzono osobny zespół pod nazwą Kapituła Katedralna w Kamieniu. W magazynach archiwalnych znalazły miejsce także akta gmin kościelnych (z czasów protestanckich)⁶. Były to przede wszystkim księgi metrykalne poszczególnych kościołów, ale także księgi rachunkowo-finansowe, kroniki kościelne i dokumenty sięgające XVI wieku.

Druga wojna światowa poczyniła znaczne straty w zasobie Archiwum Szczecińskiego. Obecnie zasadniczy człon zasobu aktowego kościelnego stanowią zespoły:

A. Zbiory dokumentów (Urkundensammlung – Rep. 2)

Zbiór dokumentów znajdujący się w Oddziale I, który według ewidencji z roku 1939 posiadał 7 436 dokumentów kościelnych i klasztornych z XII–XVIII wieku, obecnie dysponuje tylko dokumentami uposażenia kościołów Gryfina. Według informacji kierownika Vorpommersches Landesarchiv Greifswald znajduje się tam około 5 000 dyplomów, z których część znajdowała się sprzed roku 1945 w Staatarchiv w Szczecinie. Z tym, że chodzi tu zarówno o dokumenty kościelne, jak i książęce oraz depozyty miejskie.

Zachowały się natomiast rejestry dokumentów poszczególnych instytucji kościelnych, klasztorów, fundacji oraz biskupstwa kamieńskiego, sporządzone

⁶ Zagadnienie to wymaga gruntownych badań.

w trzydziestych latach XX wieku, głównie przez H. Hoogewega. Znajdują się one w poszczególnych zbiorach wyżej wspomnianych. Wobec zaginięcia oryginałów 3 tomowy „Regesten zu den Urkunden des Bistums Kammin” H. Hoogewega z 1917 roku stanowi dla lat nie objętych wydawnictwem Pommersches Urkundenbuch niezastąpione źródło do dziejów Kościoła na Pomorzu Zachodnim. W dwóch tomach mieści się 1568 regestrów, trzeci zawiera indeksy osób i miejscowości oraz indeks rzeczowy. Również w zespole *Rękopisy i spuścizny* znajdują się, przygotowane przez H. Hoogewega i jego współpracowników, odpisy dokumentów chronologicznie doprowadzone do 1350 r.

Część źródeł doczekała się publikacji:

1. Codex diplomaticus. Oder Urkunden, so die Pommersch-Rügianisch-und Caminsche [...] Lande angehen, t. 1 do roku 1269, wydany przez F. Dregera, Stettin 1768; tomy 2-12 (niepublikowane) Centralna Biblioteka Wojska Polskiego w Warszawie, sygn. 8216.

2. Codex Pomeraniae Diplomaticus, wydany przez K. F. W. Hasselbacha i J. G. L. Kosegartena, t. 1, Greifswald 1843-1862.

3. Pommersches Urkundenbuch, t. 1-7, wydany przez R. Klempina, R. Prümersa, G. Wintera, O. Heinemanna, E. Sandowa, Stettin 1868-1940. Po II wojnie światowej ukazały się dalsze tomy tego wydawnictwa: PUB, t. 8, Köln 1961; PUB, t. 9, Graz 1962; PUB, t. 10, Graz 1964 oraz PUB, t. 11, Graz 1990.

4. R. Klempin, Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislaufs X, Berlin 1859.

5. Informacje o odpisach dokumentów średniowiecznych.

B. Archiwa książęce i kapitulne

Posiadają one akta obejmujące okres od końca XV do początków XIX wieku. W wypadku Kościoła dotyczą one w zasadzie czasów protestanckich (np.: Akta Konsystorza Ewangelicznego, Szczątki Akt Kościelnych, Akta kościołów w Szczecinie, Gryficach itp.; ponadto danych o kościołach można szukać w tzw. Policji Budowlanej, Aktach Magistrackich, Aktach Rejencji i Nadprezydenta, Sądach Książęcych i Sądzie Kameralnym Rzeszy).

1. Archiwum Książąt Szczecińskich (Herzöglich Stettiner Archiv – Rep. 4)

Całość zespołu podzielona jest na trzy części (Partes), każda z części podzielona jest na tytuły (Titulus) odpowiadające rzeczowemu podziałowi akt⁷. Z części I (Pars I) sprawy kościelne obejmują: sprawy wyznań religijnych (Tit. 1

⁷ J. Podrański, *Archiwum Książąt Szczecińskich, Przewodnik po zespole*, Cz. 1 i 2, Szczecin 1991. W przewodniku tym zagadnienia kościelne umieszczone są w rozdziale XI – Religia i Kościół (Eclesiastica).

[94 j.a.]); sprawy prawne i majątkowe związane z sekularyzacją majątku kościelnego i zakonów rycerskich (Tit. 81-87 [302 j.a.]) i konsystorz (Tit. 88-93 [818 j.a.]). W zasadzie jednak część III (Pars III) dotyczy administracji sekularyzowanego biskupstwa kamieńskiego (Księstwo kamieńskie). Zawiera ona: sprawy obwodów kościelnych – synody (Tit. 1-4 [118 j.a.]); kwestie prawne w Księstwie kamieńskim (Tit. 5 [4 j.a.]); sprawy lenne (Tit. 6 [25 j.a.]); sprawy graniczne Księstwa kamieńskiego (Tit. 7 [58 j.a.]); sejmiki (Tit. 8 [99 j.a.]); Biskupstwo kamieńskie (Tit. 9 i 11 [17 j.a.]); stosunek prawny Księstwa kamieńskiego do Rzeszy (Tit. 12 i 16 [20 j.a.]); probostwo w Kołobrzegu (Tit. 13 [23 j.a.]); miasta w Księstwie kamieńskim (Tit. 14, 15, 17 [63 j.a.]). Nie zachowały się tytuły 10, 18, 19 i 20.

2. Archiwum Kapituły Katedralnej w Kamieniu (Domkapitel Kammin – Rep. 8)

Archiwum to obejmujące lata 1478-1823 zawiera 1471 j.a. Przechowywane do 1810 roku w Kamieniu, następnie zostało przekazane, w 1817 roku, do Archiwum Państwowego w Szczecinie, jednak w stanie mocno podniszczonym. Nieczytelne są zwłaszcza akta starsze z XV wieku. W czasie ostatniej wojny Archiwum to wyszło stosunkowo obronna ręką, straty bowiem wynoszą około 10 % w stosunku do zasobu sprzed roku 1939. Zachowane akta odzwierciedlają nie tyle sprawy wewnętrzne Kapituły, lecz przede wszystkim jej działalność administracyjno-gospodarczą⁸.

C. Zbiory Rękopisów i spuścizn (Rep. 40 – 42)

Zespół ten utworzony został z większych zbiorów rękopiśmiennych dawnego Staatsarchiv w Szczecinie oraz z rękopisów, które znajdowały się wśród materiału składowego i wyłączone zostały w trakcie porządkowania zasobu archiwalnego jako przynależne do osób prywatnych.

Do zbioru dołączono ponadto dopływy, względnie nabytki o charakterze rękopiśmiennym, które wpłynęły do AP w Szczecinie po 1945 roku. Osobną grupę stanowią rękopisy wyłączone z biblioteki byłego Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Alterhumskunde.

1. Zbiory C. J. L. J. Bohlens, XVI-XIX (164 j.a.)

Obecnie zbiór ten składa się z 15 grup rzeczowych, z których jedna dotyczy spraw kościelnych. Z czasów diecezji kamieńskiej należy wymienić dokumenty

⁸ Drukiem wydano: *Statuta capituli et episcopatus Caminensis* (z około 1380) w: R. Klempin, *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus Zeit Bogislafs X*, Berlin 1859, s. 303-476.

dotyczące klasztoru w Eldenie (Eldena, Kreis Greifswald) 1305-1514, Manuskrypt Bohlen, syg. nr 130, (dawna syg. Rep 41, nr 956).

2. Zbiory S. G. Löpera, [1128] XVII-XVIII [1863] (240 j.a.)

Zawartość zbioru zgrupowana jest w 12 działach tematycznych i w dziale uzupełnień. Grupa 12 nosi tytuł „Sprawy Kościoła” i obejmuje 10 j.a. (158-167). Zgrupowany materiał dotyczy historii Kościoła w ogólnym zarysie – m.in. chrystianizacji Pomorza, klasztorów – matrykuły klasztorów, dziejów Kościoła w poszczególnych miejscowościach – są to matrykuły, statuty, kodeksy i wykazy akt oraz materiały dotyczące szkół.

Nr 158 – Historia de conversione gentis Pomeraniae ad fidem christianam per Ottonam Episcopum Bambergensem administrata. Ex Libris Tribus de Vita S. Ottonis Pom. Apost. duo posteriores ad hanc rem. propie s. spectantes. Data XII-XVII w. (dawna syg. Rep 38f, XII – 1, nr 211).

Nr 159 – Extract von den versegelten Breuen des Closters Bergen v. Rügen (klasztor w Górze na Rugii).

Data XV w. (dawna syg. Rep 38f, XII – 2, nr 214).

Nr 160 – Copeybuch oder Materical der Bukowischen Kloster (Bukowie) – Briefe, durch F. von Dreger gefunden 1738 in flehen Selchow (Żelichowo).

Data XIII-XV w. (dawna syg. Rep.38, XII – 2, nr 216).

Nr 161 –

1. Matricula ecclesia cathedralis Camminensis (Odpis Dregera).

2. Statuta Capituli Camminensis de ao 1574.

3. Registratur alter Bischofflich-Archiv Cöslin (Koszalin), verhandenen zum Bischoffl. Statuta gehörig Akten und Urkunden.

Data XII-XVI w. (dawna syg. Rep 38f, XII – 2, nr 217).

Nr 162 – Matricula Colbazonis (Kołbacz).

Data XIII-XV w. (dawna syg. Rep 38f, XII – 2, nr 220).

Nr 163 –

1. Matricula Ecclesiae beata Mariae irrg. Collegiatae Colberg (Kołobrzeg) ao ejudem Capituli 1419 Anno.

2. Matricul des Jungfrauen Klosters zu Wollin (Wolin) 1313 Anno.

3. Möche Klöster zu Stolp (Słupia nad Pianą) belangend Anno 1278-1539.

4. Belbukische Matrikel (Białobuk k. Trzebiatowa), item des Jungfer Closters zu Treptow u. Stolpe (Trzebiatów nad Pianą) 1170-1448.

5. Matricul des Jungfern Closters für Alten Stettin (Szczecin) 1243-1481.

Data XII-XVI w. (dawana syg. Rep 38f, XII – 2, nr 221).

Nr 164 – Klostermatricula nach den Actis u. alten Codicibus des Pom. Regirungs-Archivi abgeschrieben.

1. Vom Eremiten Closter Marienthorn bei Neu-Stettin (Szczecinek) 1356 – 1589

Anno.

2. Vom Jungfrauen Kloster Marienfliess (Marianowo) 1248 – 1552.

3. Vom Jungfrauen Kloster zu Pyritz (Pyrzyce). Anno 1246 – 1576.

4. Vom Jungfern kloster Verchen 1239 – 1359.

5. Vom Augustiner Kloster Kl. Jasenitz (Jasienica). Anno 1260-1521.

6. Vom Monasterii Grobe (Grobica k. Uznamia), später Pudagla. Anno 1372-1515.

7. Alte Urkunden von dem Jungfern Kloster Sarnowiz (Żarnowo) und dem Cistercienser Klöster Oliva. 1257-1575 Anno.

8. Vom Kloster Bücow (Bukowo) prope Rügenwald (Darłowo). Anno 1248-1483.

Data XIII-XVI (dawna syg. Rep 38f, XII – 2, nr 222).

Nr 165 – Sammlung allerhand geschriebener Urkunden. Voran ein Verzeichnis derselben Grösstenteils Kirchensachen betreff.

Data XVII (dawna syg. Rep 38f, XII – 2, nr 224).

Nr 166 –

1. Bedenken welcher massen Vermöge Gottes Worts die Eingerissene Spaltungen zwischen den Theologien Augsburgischer Confession Christlich verglichen u. beigelegt werden der Pomm.

2. Erklärung der Pomm. Kirchen auch das Torgawsche Bedenken. In beiden Synodis zu Wolgast auf Conversionis Pauli u. zw. Alten Stettin auf Remisiere. 1577.

3. Torgisch Buch geblessert.

Data XVI-XVII w. (dawne syg. Rep 38f, XII – 3, nr 225).

Nr 167 – Aktenstücke betr. Kirchen u. Schulsachen vom Jahre 1627-1723 unter welchen auch Druckschriften voran u. Index.

Data XVII-XVIII w. (dawna syg. Rep 38f, XII – 3, nr 226).

3. Zbiory M. Wehrmann, 1880-1937 (156 j.a.)

Martin Wehrmann obok licznych drukowanych prac pozostawił po sobie także inną spuściznę. Są to jego notatki, regesty i odpisy źródeł, tzw. fiszki, którymi się posługiwał przy pisaniu prac, wycinki i artykuły gazet z jego artykułami – bogata spuścizna rękopiśmienna powstała w trakcie prowadzenia prac badawczych w aktach archiwum szczecińskiego oraz w innych archiwach zwłaszcza kościelnych i miejskich. Należy dodać, że niektóre regesty i odpisy dokumentów czy z ksiąg miejskich wobec zaginięcia tych źródeł mają obecnie unikalne znaczenie. Zbiory M. Wehrmanna podzielony jest na 18 grup rzeczowych. Grupy 5-7 dotyczą wprost zagadnień kościelnych (grupa 6 – Reformacji, syg. 64-74), natomiast grupy 8-13 zawierają zdawkowe wiadomości o lokalnych

kościółach. Jednak na większą uwagę zasługują grupy: 12 – materiały do dziejów Stargardu (syg. 94-103) i 13 – materiały do dziejów Szczecina (syg. 104-137), gdzie są zgromadzone dokumenty do poszczególnych kościołów w mieście.

Grupa VI Historia Kościoła (syg. 51-54)

Nr 51 – Inventarien pommerscher Klöster aus der 1. Hälfte des 16 Jahrhunderts Aktenabschriften (dawna syg. 83)

Nr 52 – Material-Sammlung: Wallfahrten (dawna syg. 88).

Nr 53 – Material-Sammlung: Wiedertäufer (dawna syg. 89).

Nr 54 – Gutachen Wehrmanns betr. Heilig Geist-Kloster zu Stralsund und Kirche zu Waase (dawna syg. 93).

Grupa VII Biskupstwo Kamieńskie (syg. 55-63)

Nr 55 – Material-Sammlung: Geschichte des Bistums Kammin (dawna syg. 95)

Nr 56 – Material-Sammlung: Zur Geschichte der Klöster des Bistums Kammin (dawna syg. 100)

Nr 57 – Material-Sammlung: Synoden und innere Verhältnisse des Kamminer Domkapitels (dawna syg. 101)

Nr 58 – Material-Sammlung: Die Bischöfe von Kammin: Adalbert, Arnold, Bartholomäus Suawe, Benediktus, Conradus I, II, III, IV, Erasmus, Friederick, Heinrich und Hennig (dawna syg. 102)

Nr 59 – Material-Sammlung: Die Bischöfe von Kammin: Hermann, Jaromar, Johann I, II, III, IV, Ludwig, Magnus, Marinus, Martin, Martin Weyher, Nikolaus, Petrus, Philipp, Siegfried I, II, Sigwin, Wilhelm, Wizlaw (dawna syg. 103)

Nr 60 – Kamminer Kanoniker (Alfabethisch geordnet) /Zettelkasten/ (dawna syg. 104)

Nr 61 – Weibischöfe des Bistums Kammin, Material-Sammlung (dawna syg. 105)

Nr 62 – Material-Sammlung: Archidiakonats des Bistums Kammin (dawna syg. 106)

Nr 63 – Material-Sammlung: Officiales des Bistums Kammin (dawna syg. 107)

Nr 155 – Regesty dokumentów. Wystawcy: pap. Jan XXII, Biskupi kamieńscy, Książęta pomorscy, klasztory i miasta. Daty 1331-1333. Uwagi – dopisano w 1979 roku

4. Rękopisy i Spuścizny (fragmenty), XIV-XX (1344 j.a.)

W skład zbioru wchodzi⁹:

1. Fragmenty większych zbiorów zdziestakowanych w czasie wojny i drobne zbiory kolekcjonerskie oraz spuścizny po badaczach naukowych (syg. 1-390);

2. Fragmenty zbiorów rękopisów biblioteki Pomorskiego Towarzystwa Miłośników Historii (syg. 391-404);

3. Rękopisy i druki pochodzące z dawnej biblioteki „Bibliothek der General Landschaftsdirektion” (syg. 405-641);

4. Zbiór rękopisów o nieustalonej proveniencji (syg. 642-1344).

Materiały do dziejów kościoła i zakonów, XIV-XIX w. zawierają 38 j.a. W tym do czasów diecezji kamieńskiej głównie w:

a) Rękopisy H. Hoogewega¹⁰ (syg. 143-145)

Nr 143 – Rękopis H. Hoogeweg, *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern*,

[Szczecin 1924-25], Vol. I.

Nr 144 – jak wyżej, Vol. II.

Nr 145 – jak wyżej, Vol. III.

b) Rękopisy F. Salisa (syg. 336-353)

Nr 46 – Kapitel III. Od misji Ottona do końca XIII w.

Data ok. 1910.

Nr 347 – Kapitel III. Die Kirchen (dotyczy dziejów Kościoła na Pomorzu Zachodnim w XII i XIII w.).

Data ok. 1910.

Nr 348 – Gründungsbulle Kammin (1140).

Data ok. 1910.

c) Rękopisy W. Wiesenera (syg. 376-390)

Nr 376 – Bisthum Cammin (dawna syg. Nachlass Wiesener I).

Nr 377 – Geistliche, Archidiakonen, Schulen (dawna syg. Nachlass Wiesener II).

Nr 378 – Verzeichniss der Kirchen (dawna syg. Nachlass Wiesener III).

Nr 386 – Hospitälere (dawna syg. Nachlass Wiesener XII).

d) Inne

Nr 146 – Hübner, Nachtrag zu Wolderich, Pfarrer von Lewin, der erste Bischoffsoffizial in der Diözese Kammin.

Data 1933.

Nr 560 – Statuta Capituli Caminensis (odpis z 1569?).

Data 1569?

⁹ Publikacje źródeł: *Rejestr dochodów stołowych biskupa kamieńskiego z r. 1496*, wyd. W. Fenrych, H. Lesiński, „Materiały Zachodniopomorskie”, t. 8, Szczecin 1962, s. 227-254.

¹⁰ Wydane drukiem: H. Hoogeweg, *Die Stifter und Kloster der Provinz Pommern*, t. 1-2, Stettin 1924-1925.

Nr 561 – Synopsis Historica de Episcopatu Caminensi Jurga-Valentino Winthero; Historia Episcoporum camniensium M. Gottlob Samuel Pristaff.
Data 1733.

Nr 766 – Camminer Schudurkunden 1345-1502 ex Kgl. Vol. I.

Data – odpis z 1900-1914.

Nr 767 – Camminer Schuldurkunden 1503-1523, Vol. II.

Data – odpis z 1900-1914.

Nr 802 – Statut Kościoła na Pomorzu.

Data XVIII w.

Nr 832 – Zdjęcie fot. karty 370 Biblii z XIII w.

Data —

Nr 919 – [Odpis przywileju immunitetu nadanego kościołowi p.w. św. Jana Chrzciciela w Kamieniu przez Kazimierza księcia pomorskiego w 1176 roku, odpis transumptu zawartego w dokumencie z 09.06.1270 roku].

Data 1270.

Nr 1246 – [Wykaz biskupów, kanoników i innych duchownych biskupstwa kamieńskiego (od 1228 roku)].

Data XVII w.

**NACHFORSCHUNGSBERICHT ÜBER DIE DIE KIRCHE
IN WESTPOMMERN BETREFFENDEN AKTEN IM STAATSARCHIV IN STETTIN
IN DEN JAHREN 1140-1545**

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel ist ein Resümee der Ergebnisse einer in dem Staatsarchiv in Stettin durchgeführten Rundfrage, die zum Ziel hatte, die die Geschichte der Kirche in Westpommern in den Jahren 1140-1545 betreffenden Dokumente aufzusuchen. Sein erster Teil stellt einen kurzen historischen Abriss des Bistums in Kamień (früher Pommern) seit seiner Entstehungszeit (am 14. Oktober 1140) bis zum Tode des letzten katholischen Bischofs (1544) dar. Der zweite Teil des Artikels ist eine Beschreibung der einzelnen Archivbestände, die sich im Staatsarchiv Stettin befinden und die von dem Autor zu forschenden mittelalterlichen oder aus der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts stammenden kirchlichen Archivalien enthalten. Es sind hier drei solche Archivkomplexe beschrieben worden: Urkundensammlung, Fürsten- und Domkapitelurkunden, Sammlungen der Handschriften und nachgelassenen Werke.

Übersetzt von Jolanta Janoszczuk